

Μεταφραστικές δυσκολίες κατά την απόδοση οικονομικών όρων. Η περίπτωση των διεθνισμών

Νικόλαος Παπαγεωργίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Abstract:

Nowadays due to technological advance, we come in contact with a great number of terms, either when dealing with a specific scientific field or when receiving the information provided by the mass media or the internet. Our globalized society is characterized by an abundance of terms called *internationalisms*, which are usually of Greek or Latin origin, found in a variety of different languages with the same meaning and form and are of great importance for the scientific communication and understanding among the users of various languages. However, the differences among the notions are not necessarily evident when examining the relevant terms and therefore similarity among terms does not always mean that exact correspondence prevails among the notions. We mention issues related with the definition of internationalisms, as well as economic terms concerning languages for specific purposes, term equivalence and ambiguity.

Λέξεις – κλειδιά: διεθνισμός, όρος, ισοδυναμία, ειδική γλώσσα, ασάφεια, αμφισημία

1. Διεθνισμοί

Η πλειάδα νέων όρων με την οποία ερχόμαστε καθημερινά αντιμέτωποι, είτε κατά την ενασχόληση με κάποιο επιστημονικό πεδίο, είτε ως απλοί δέκτες των πληροφοριών που παρέχονται μέσω των ΜΜΕ ή του διαδικτύου, είναι μία από τις συνιστώσες της ανάπτυξης της τεχνολογίας. Ιδιαίτερη βαρύτητα λαμβάνουν συνεπώς οι όροι εκείνοι που απαντώνται σε διάφορες γλώσσες με την ίδια συνήθως σημασία και μορφή, οι *διεθνισμοί*, η ευρεία διάδοση και χρήση των οποίων είναι καθοριστικής σημασίας για την επικοινωνία και την κατανόηση μεταξύ των χρηστών διαφόρων γλωσσών.

Σύμφωνα με τον Χαραλαμπίκη (1992: 339), όταν κάνουμε λόγο για διεθνισμούς αναφερόμαστε κατά κανόνα σε επιστημονικούς όρους και νεολογισμούς, οι οποίοι μεταδίδονται από τη μία χώρα στην άλλη με μεγάλη ταχύτητα. Τα κύρια χαρακτηριστικά ενός διεθνισμού είναι α) η προέλευσή του από την ελληνική, τη λατινική ή κάποια άλλη μεγάλη σύγχρονη γλώσσα, β) η παράλληλη χρήση του σε πολλές (μεγάλες) γλώσσες και γ) η παρόμοια φωνολογική, μορφολογική, και σημασιολογική αντιπροσώπευσή του σε καθεμία από τις γλώσσες, όπου απαντάται.

Μερικοί χαρακτηριστικοί διεθνισμοί της γλώσσας των οικονομικών επιστημών είναι οι¹: καρτέλ – cartel – das Kartel, καμποτάζ – cabotage – die Kabotage, ντάμπινγκ – dumping – das Dumping, αρμπιτράζ – arbitrage – die Arbitrage, κονσόρτιουμ – consortium – das Konsortium, μπουμ – boom – der Boom, blue chip, οικονομία – economy – die Ökonomie, μάνατζερ – manager – der Manager, μάνατζμεντ – management – das Management, franchise – franchise – die Franchise, καπιταλισμός – capitalism – der Kapitalismus, οικονομετρία – econometrics – die Ökonometrie, ελαστικότητα – elasticity – die Elastizität, κυκλικός – cyclical – zyklisch, κριτήρια του Μάαστριχτ – Maastricht Criteria – die Maastricht-Kriterien, μακροοικονομική – macroeconomics – die Makroökonomie, μονοπώλιο – monopoly – das Monopol, μονοψώνιο – monopsony – das Monopson, ολιγοπώλιο – oligopoly – das Oligopol, βάση – base/basis – die Basis, πατέντα – patent – das Patent, τεχνολογία – technology – die Technologie, τουρισμός – tourism – der Tourismus.

¹ Οι όροι παρατίθενται με την εξής σειρά: ελληνικά, αγγλικά, και γερμανικά.

Τα κριτήρια κατάταξης ενός όρου ως διεθνισμού δεν είναι απολύτως οριοθετημένα, διότι η προέλευση και το μέγεθος των γλωσσών αποτελούν αναμφίβολα σημείο τριβής, εφόσον δεν είναι εύκολο να ορισθεί σε πόσες γλώσσες πρέπει να υπάρχει ο όρος για να τον θεωρήσουμε ως διεθνοποιημένο, καθώς και –εξαιρουμένης ίσως της Αγγλικής– ποιες λογίζονται ως μεγάλες γλώσσες. Η χρήση εξάλλου ενός διεθνισμού θεωρείται δύσκολο να έχει την ίδια συχνότητα από γλώσσα σε γλώσσα και τις ίδιες συνυποδηλώσεις, δεδομένου ότι οι έννοιες και οι όροι εξελίσσονται διαφορετικά στις επιμέρους γλώσσες, ανάλογα με τις κρατούσες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές και γλωσσικές συνθήκες.

Όπως επισημαίνει ο Χαραλαμπίδης (2003: 6 κ.ε.), η τυπική ομοιότητα των διεθνισμών συγκαλύπτει συχνά τις υπάρχουσες σημασιολογικές διαφορές, οπότε οι ομοιότητες στο επίπεδο των όρων σε διάφορες γλώσσες δε σημαίνει αναγκαστικά ότι οι έννοιες που κρύβονται πίσω από αυτούς είναι ταυτόσημες. Ως εκ τούτου, ο όρος διεθνισμός μπορεί να επεκταθεί και να περιλάβει τα μεταφραστικά δάνεια, χωρίς να είναι απαραίτητη η φωνολογική και μορφολογική ομοιότητα.

2. Διεθνισμοί και ισοδυναμία

Συνεπώς, δε θα πρέπει να θεωρηθεί ότι μεταξύ των διαφόρων γλωσσών επικρατεί εννοιολογική ισοδυναμία όσον αφορά τους διεθνισμούς. Με τον όρο *ισοδυναμία* εννοούμε την ταύτιση του εννοιολογικού περιεχομένου δύο ή περισσοτέρων όρων. Σύμφωνα με τους Arznt/Picht (1982: 142) οι περιπτώσεις ισοδυναμίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής: α) *πλήρης ισοδυναμία*, β) *έγκλειση*, γ) *επικάλυψη*, δ) *απουσία εννοιολογικής ισοδυναμίας*.

Μερικά παραδείγματα *πλήρους ισοδυναμίας* έχουμε στα: αγορά εργασίας – labor market – der Arbeitsmarkt, αγοραστική δύναμη – buying power – der Kaufkraft, αειφόρος ανάπτυξη – sustainable growth – nachhaltige Entwicklung, ακαθάριστο εγχώριο προϊόν – gross domestic product – das Bruttoinlandsprodukt, ανανεώσιμοι πόροι – renewable resources – erneubare Rohstoffe, ανεργία – unemployment – die Arbeitslosigkeit, βαριά βιομηχανία – heavy industry – die Schwerindustrie.

Συγκρίνοντας τους ακόλουθους όρους προβαίνουμε στις εξής διαπιστώσεις²:

αγροτικό προϊόν – agricultural product – das Agrarprodukt: στη Γερμανική και την Αγγλική ο όρος αναφέρεται αποκλειστικά στα αγαθά από την καλλιέργεια της γης, ενώ στην Ελληνική περιλαμβάνονται επιπλέον και τα αγαθά της κτηνοτροφίας. Διαπιστώνεται *έγκλειση*.

ατέλεια – exemption – die Steuerbefreiung/die Steuerfreiheit: στην Αγγλική και τη Γερμανική ο όρος έχει τη σημασία της απαλλαγής από τέλη, ενώ στην Ελληνική έχει επιπλέον και εκείνη του εγγράφου που πιστοποιεί την ατέλεια. Διαπιστώνεται *έγκλειση*.

βαρύ χαρτί/blue chip – blue chip – die Spitzenaktie/Blue Chips: στην Αγγλική και τη Γερμανική ο όρος έχει το εννοιολογικό περιεχόμενο της βαριάς μετοχής στο χρηματιστήριο, ενώ στην Αγγλική χρησιμοποιείται για να δηλώσει ακίνητη περιουσία σημαντικής αξίας και γενικά κάτι εξαιρετικά υψηλής ποιότητας. Διαπιστώνεται *έγκλειση*.

μαύρο χρήμα – black money – das Schwarzgeld: στην Ελληνική δε γίνεται διάκριση μεταξύ των όρων βρώμικο χρήμα και μαύρο χρήμα, οι οποίοι αναφέρονται στα έσοδα από παράνομη δραστηριότητα. Στην Αγγλική και τη Γερμανική το *black money* και *Schwarzgeld* αντίστοιχα αναφέρονται σε εισοδήματα που δε δηλώνονται

² Για την εξαγωγή των συμπερασμάτων από τη σύγκριση των όρων χρησιμοποιήθηκαν τα λεξικά που παρατίθενται στις λεξικογραφικές αναφορές

στην εφορία, χωρίς να προέρχονται απαραίτητα από παράνομη δραστηριότητα. Διαπιστώνεται έγκλειση.

γεωργία – agriculture – die Landwirtschaft: εκτός της σημασίας του κλάδου παραγωγής που αφορά τη συστηματική καλλιέργεια της γης για την παραγωγή αγαθών καθώς και των μεθόδων που χρησιμοποιούνται, η οποία είναι κοινή και στις τρεις γλώσσες, στην Ελληνική ο όρος αναφέρεται επιπλέον στα προϊόντα που παράγονται από την καλλιέργεια της γης. Στην Αγγλική έχει επίσης τις σημασίες της μεγάλου μεγέθους γεωργικής επιχείρησης, του Υπουργείου Γεωργίας και της τάξης των αγροτών. Στη Γερμανική ο όρος αναφέρεται σε αγροτική επιχείρηση μικρού μεγέθους και στην αγροτική ιδιοκτησία, το αγρόκτημα. Τόσο στην Αγγλική όσο και στη Γερμανική ο όρος περιλαμβάνει επίσης την εκτροφή ζώων. Διαπιστώνεται επικάλυψη.

εισαγωγή – import – die Einfuhr/der Import: στην Ελληνική ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη διαδικασία μεταφοράς προϊόντων και υπηρεσιών από το εξωτερικό και στον πληθυντικό (εισαγωγές) τη συνολική ποσότητα των προϊόντων που εισάγονται. Στην Αγγλική δηλώνει στο μεν πληθυντικό το σύνολο του χρηματικού ποσού που δαπανάται για εισαγωγή προϊόντων, στο δε ενικό εκτός από τη διαδικασία της εισαγωγής προϊόντων και τα ίδια τα εισαγόμενα είδη. Στη Γερμανική χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο τη διαδικασία μεταφοράς των προϊόντων από το εξωτερικό όσο και τα ίδια τα προϊόντα. Διαπιστώνεται επικάλυψη.

ναυτιλία – shipping – die Schifffahrt: στην Ελληνική ο όρος έχει τη σημασία του συνόλου των εμπορικών πλοίων και της ναυσιπλοΐας, ενώ στη Γερμανική αναφέρεται στη μεταφορά αγαθών ή ανθρώπων με πλοίο. Στην Αγγλική χρησιμοποιείται γενικά για τη μεταφορά αγαθών και όχι μόνο για εκείνα που μεταφέρονται με πλοίο, ενώ έχει επίσης τη σημασία του στόλου. Έχουμε επικάλυψη.

τόκος – interest – der Zins: εκτός από τη σημασία του τόκου που είναι κοινή και στις τρεις γλώσσες, στην Ελληνική έχει επιπλέον τη σημασία του επιτοκίου, στην Αγγλική του νόμιμου δικαιώματος επί περιουσιακού στοιχείου ή επιχείρησης καθώς και του ατόμου που κατέχει το παραπάνω δικαίωμα και στη Γερμανική του μισθώματος και του φόρου. Διαπιστώνεται επικάλυψη.

βιώσιμη επιχείρηση – sustainable business – nachhaltiges Unternehmen: στην Αγγλική και τη Γερμανική ο όρος έχει τη σημασία της επιχείρησης που λειτουργεί έχοντας κοινωνικές και περιβαλλοντικές ευαισθησίες, π.χ. χρησιμοποιεί ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενώ στην Ελληνική αναφέρεται στην ικανότητα της επιχείρησης να επιβιώσει. Διαπιστώνεται έλλειψη εννοιολογικής ισοδυναμίας.

οικονομική βάση – economic base – die ökonomische Basis: στην Ελληνική ο όρος έχει τη σημασία του κεφαλαίου, στην Αγγλική αναφέρεται στο σύνολο των εταιρειών που παρέχουν θέσεις εργασίας σε μια γεωγραφική περιοχή, ενώ στη Γερμανική στην οικονομική διάρθρωση μιας κοινωνίας. Διαπιστώνεται έλλειψη εννοιολογικής ισοδυναμίας.

εγγυητική επιστολή – letter of guarantee – der Garantiefried: στην Ελληνική ο όρος αναφέρεται στο έγγραφο με το οποίο η τράπεζα εγγυάται προς το δανειστή τη φερεγγυότητα του οφειλέτη, ενώ στη Γερμανική εκτός της προηγούμενης σημασίας αναφέρεται επιπλέον στην εγγύηση που παρέχεται από τον κατασκευαστή για την καλή λειτουργία του προϊόντος του. Στην Αγγλική ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει το έγγραφο που επιβεβαιώνει ότι ο πελάτης κατέχει συγκεκριμένες μετοχές και το οποίο χρησιμοποιείται από τον επενδυτή για να ασκήσει το δικαίωμα προαίρεσης για αγορά όταν οι μετοχές δε βρίσκονται στο λογαριασμό του. Διαπιστώνεται έλλειψη εννοιολογικής ισοδυναμίας ως προς την Αγγλική και έγκλειση ως προς τη Γερμανική.

3. Κοινή – ειδική γλώσσα

Στην εποχή μας έχει αυξηθεί η επιρροή της ειδικής γλώσσας στην κοινή λόγω της συχνότερης εμφάνισης των τομέων της επιστήμης και της τεχνολογίας στην καθημερινή ζωή. Η ειδική γλώσσα όμως δεν είναι μέρος ενός ανεξάρτητου συνόλου, αλλά αντλεί το δυναμικό της από την κοινή γλώσσα, στην οποία απευθύνεται συχνά για τη δημιουργία νέων όρων. Υπάρχουν όροι της ειδικής γλώσσας που προέρχονται από την κοινή και το αντίστροφο. Ως εκ τούτου δεν μπορεί να γίνει σαφής διαχωρισμός μεταξύ των δύο (Παριανού/Κελάνδριας 1999: 264).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι όροι *αγαθό* (έχει του κόσμου τα αγαθά, το αγαθό της ελευθερίας, το βιομηχανικό αγαθό), *ανάδοχος* (ενός παιδιού και ενός έργου), *αξία* (της υγείας και η αξία του δολαρίου), *ατέλεια* (έλλειψη τελειότητας και απαλλαγή από τέλη), *εισαγωγή* (προϊόντων από το εξωτερικό και εισαγωγή σε νοσοκομείο, εισαγωγή στη φιλοσοφία), *οικονομία* (η θεωρητική επιστήμη, το οικονομικό σύστημα και η οικονομία στο νερό), *προϊόν* (προϊόν βιομηχανικό και προϊόν φαντασίας), *τράπεζα* (χρηματοπιστωτικός οργανισμός και τράπεζα αίματος), *χρεοκοπία* (μιας επιχείρησης και ενός πολιτεύματος).

Ενώ όμως η κοινή γλώσσα μπορεί να υπάρξει χωρίς την ειδική, δεν μπορεί να ισχύσει το αντίστροφο (Arnzt/Picht 1982: 24). Μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της ειδικής γλώσσας αποτελούν (Παριανού 2004: 311, Arnzt/Picht 1982: 30, Stolze 1999: 92 κ.ε.) το συγκεκριμένο λεξιλόγιο του κλάδου, στον οποίο αναφέρεται, η χρήση συγκεκριμένων γραμματικών, μορφολογικών και συντακτικών σχημάτων, η τάση για συντομία, ακρίβεια και οικονομία στην έκφραση.

Ένα από τα βασικότερα ζητήματα συνεπώς είναι το ποιες λεξιλογικές μονάδες κατατάσσονται ως *όροι*. Παρόλο που στην εισαγωγή του βιβλίου του Rey (1995: 3) τονίζεται ότι είναι αδύνατο να διαχωρίσουμε τις λέξεις από τους όρους, διότι μια πλειάδα λεξικών μονάδων αποτελούν ταυτόχρονα λέξεις και όρους, θα συμφωνήσουμε με τη Stolze (1999: 79) στο ότι η διάκριση των όρων από τις λέξεις της κοινής γλώσσας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της γνώσης του εν λόγω επιστημονικού τομέα.

Ως *όρος* θεωρείται κάθε συμβατικό σύμβολο μιας έννοιας, το οποίο αποτελείται από έναρθρους ήχους ή από τη γραπτή τους αντιπροσώπευση. Κάθε όρος είναι μια λέξη ή φράση. Οι όροι εκφράζουν έννοιες. *Έννοια* είναι η νοητική αντιπροσώπευση ενός ιδιαίτερου αντικειμένου ή ενός συνόλου ιδιαίτερων αντικειμένων που έχουν ορισμένες κοινές ιδιότητες (χαρακτηριστικά) και χρησιμεύουν στην επικοινωνία (Wüster 1991: 8, Βαλεοντής 1988: 13). Ως νοητική μονάδα, η έννοια αποτελείται από το σύνολο των χαρακτηριστικών που αποδίδονται σε ένα αντικείμενο ή σε μια τάξη αντικειμένων. Κάθε έννοια μπορεί να πραγματωθεί σε μία ή περισσότερες φυσικές γλώσσες και να εκφραστεί μέσω ενός μονολεκτικού όρου, ενός περιφραστικού σχηματισμού ή ενός συμβόλου. Οι έννοιες δε συνδέονται με συγκεκριμένες γλώσσες, αλλά υφίστανται την επίδραση του κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο οποίο αναπτύσσονται (Καλτσογιάννου/Ευθυμίου 2004: 31).

Ο όρος έχει αυστηρά ορισμένη και επακριβώς περιορισμένη σημασία. Γι' αυτό το λόγο, ενώ η λέξη και η σημασία της αποτελούν μια αδιαχώριστη ενότητα, στην ορολογία οι έννοιες υπάρχουν ανεξάρτητα από τους όρους. Ο όρος ενώνει μια λέξη, με πολλές σημασίες σε ελεύθερη χρήση, με συγκεκριμένη έννοια συγκεκριμένου κλάδου γνώσης, είναι δηλαδή τεχνητό κατασκεύασμα. Γενικά χαρακτηριστικά του όρου αποτελούν τα εξής: α) είναι κοινωνικά ρυθμιζόμενος, β) στερείται προσωπικών συγκινήσεων – αξιολογήσεων, γ) χάνει όλα τα συνώνυμά του, δ) προϋποθέτει τη μονοσημία, ε) αποδίδει συγκεκριμένη έννοια σε συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο (Γούναρη 1999: 192).

Ένα ειδικό κείμενο, όσον αφορά τη μετάφραση, θεωρείται ότι παρουσιάζει τα λιγότερα προβλήματα σε σύγκριση με ένα κείμενο που ανήκει στην κοινή γλώσσα ή στη λογοτεχνία, λόγω του στενού σημασιολογικού πεδίου μέσα στο οποίο καλείται να κινηθεί ο μεταφραστής. Οι μονοσήμαντοι όροι της ειδικής γλώσσας διατρέχουν συνήθως το μικρότερο κίνδυνο όσον αφορά τα προβλήματα κατά τη μετάφρασή τους (Παριανού 2004: 318). Σύμφωνα μάλιστα με τους Arznt/Picht (1982: 140) ο τομέας των ειδικών γλωσσών ενδείκνυται για διαγλωσσική αντιπαραβολή, διότι οι συνυποδηλώσεις δεν παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο, εφόσον το σημαντικότερο είναι το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου.

4. Η γλώσσα των οικονομικών επιστημών

Σε αντίθεση με κάποιες άλλες ειδικές γλώσσες, η γλώσσα των οικονομικών επιστημών δεν ασχολήθηκε ποτέ ιδιαίτερα με τη θεωρητική έρευνα και δεν κατέστη δυνατόν να οριστούν επακριβώς τα όριά της (Παριανού 2004: 380). Δεν είναι εύκολο να ορίσουμε τι νοείται ως οικονομική γλώσσα. Σύμφωνα με τους Scholtes-Schmidt (1986 στο Rohosyan 2005: 4) αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο τομέας της οικονομίας είναι στενότερα συνδεδεμένος με την καθημερινή ζωή απ' ό,τι οποιοσδήποτε άλλος, ενώ σύμφωνα με την Horst (1998 στο Rohosyan 2005: 4) το πρόβλημα έγκειται στην ετερογένεια που χαρακτηρίζει τον όρο οικονομία, ο οποίος αποτελεί ένα σύμπλεγμα πολλών επιμέρους ειδικών γλωσσών.

Όπως τονίζει ο Rohosyan (2005: 5) ο όρος οικονομική γλώσσα είναι παραπλανητικός, διότι είναι μόνο κατ' επίφασιν ομοιογενής: η τεχνολογική πρόοδος και η έντονη διεθνοποίηση έχουν επιφέρει μεταβολές στον τομέα της οικονομίας με άμεση συνέπεια τη ραγδαία αύξηση των σχετικών με την οικονομία ειδικών γλωσσών.

Η οικονομική γλώσσα δεν εκφράζεται μέσω του ειδικού λεξιλογίου, αλλά μέσω των ειδικών κειμένων (Gläser 1998 στο Stolze 1999: 182). Κατά τη μετάφραση κειμένων του οικονομικού τομέα η δυσκολία συνίσταται στην ανομοιογένεια των γλωσσικών ομάδων που σχετίζονται με αυτού του είδους τα κείμενα. Το περιεχόμενό τους μπορεί να αφορά τομείς όπως τις διεθνείς συναλλαγές, την οικονομική των επιχειρήσεων, τον καθορισμό του κόστους, μέχρι τη διαφήμιση και την αλληλογραφία που ανταλλάσσεται μεταξύ των επιχειρήσεων. Σε σχέση με τα συνήθη ειδικά κείμενα, τα οικονομικά κείμενα διακρίνονται για την εκτενέστερη χρήση μεταφορικών εκφράσεων και την πιο απλουστευμένη σύνταξη (Stolze 1999: 182). Όσον αφορά τα γλωσσικά στοιχεία και χαρακτηριστικά της γλώσσας των οικονομικών επιστημών και τη μετάφρασή τους, πρέπει να τονιστεί ότι, όχι μόνο το κάθε είδος κειμένου, αλλά και κάθε κείμενο ξεχωριστά μπορεί να παρουσιάζει τις δικές του ιδιαίτερες δυσκολίες που εξαρτώνται από πολλούς και διάφορους παράγοντες. Ένας τέτοιος είναι οι πολιτισμικές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα (Παριανού 2004: 380-1).

Σύμφωνα με το Fluck (1991:60 κ.ε.) η ειδική γλώσσα του χρηματιστηρίου αποτελεί ένα μικτό τύπο προφορικής και γραπτής γλώσσας και προϋποθέτει ειδικές γνώσεις. Απαντώνται πολλές μεταφορικές εκφράσεις που προέρχονται από τον τομέα του αθλητισμού, από τομείς διαπροσωπικών σχέσεων που περιγράφουν σωματική κατάσταση, ψυχολογική διάθεση, κ.α. Χαρακτηριστική είναι επίσης η προσωποποίηση αντικειμένων και η μεταφορική χρήση ρημάτων που προσδίδουν την εντύπωση της κίνησης και της δυναμικής.

Μία ακόμα ιδιαιτερότητα των κειμένων της οικονομικής γλώσσας αποτελεί το γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο 'ομιλεί' μια εταιρεία διαφέρει από τον αντίστοιχο των υπολοίπων εταιρειών, κάτι που έχει αντίκτυπο στην εικόνα της. Η χρήση της γλώσσας για να δηλώσει την ένταξη σε μια ομάδα λειτουργεί τόσο δεσμευτικά, ώστε παρατηρείται το φαινόμενο της δημιουργίας της *corporate identity* (Stolze 1999: 190).

Λόγου χάριν, ο όρος *stock* εκτός από τις σημασίες των προς πώληση αγαθών, πρώτων υλών και εμπορευμάτων που φυλάσσονται στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης προς μελλοντική χρήση, αναφέρεται επιπλέον στο σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας, καθώς και στο κεφάλαιο που αποφέρει στην εταιρεία η πώληση μετοχών της. Οι πιθανές έννοιες μπορούν να αναζητηθούν, λοιπόν, στον τομέα του χρηματιστηρίου και της λογιστικής.

Αντίστοιχα το *stock market* μπορεί να αναφέρεται στο χώρο αγοραπωλησίας ζώων, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί βασικό όρο της ορολογίας του χρηματιστηρίου.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει με τον όρο *portfolio* που εκτός του συνόλου των επενδύσεων σημαίνει επίσης ολόκληρη τη γκάμα των προϊόντων που διαθέτει μια επιχείρηση.

Ο όρος *inventory* έχει τη σημασία της καταγραφής των περιουσιακών στοιχείων και του αποτελέσματος αυτής, ενώ στον τομέα της λογιστικής στο απόθεμα των αγαθών και στην αξία που έχουν τα καταγεγραμμένα αντικείμενα.

Ο όρος *depreciation* μπορεί να αναφέρεται τόσο στην υποτίμηση του νομίσματος στον τομέα της οικονομικής πολιτικής, όσο και στην απόσβεση, όταν πρόκειται για τη λογιστική.

5. Μη μονοσήμαντοι όροι, ζητήματα ασάφειας και πολυσημίας

Στόχο των ειδικών κειμένων αποτελεί η ακρίβεια σε επίπεδο αναφοράς και η αποφυγή αμφισημίας, όπως συμβαίνει με τα κείμενα της κοινής γλώσσας. Τα όρια όμως της δήλωσης ενός όρου δεν είναι πάντα σαφή. Είναι γνωστό ότι τόσο η κοινή όσο και η ειδική γλώσσα επιζητούν την οικονομία και την ακρίβεια στην έκφραση και η μεν πρώτη έχει τη δυνατότητα να επιτύχει αυτό μέσω των συμφραζομένων και της συνυποδήλωσης, η δε δεύτερη μέσω της χρήσης των όρων (Παριανού 2004: 309 κ.ε.). Οποιοσδήποτε ασχολείται με όρους διαπιστώνει σύντομα ότι η *μονοσημία*, δηλαδή το να αντιστοιχεί ένα σημαίνον σε ένα σημαϊνόμενο, δεν υφίσταται πάντοτε. Μερικά παραδείγματα πολύσημων όρων αποτελούν οι εξής:

ωράριο: α) ο χρόνος που ξοδεύει κάποιος σε αμειβόμενη εργασία, β) ο πίνακας που αναγράφονται οι ώρες εργασίας, γ) ο αριθμός των ωρών που βάσει νόμου επιτρέπεται να εργάζεται κάποιος ημερησίως,

φόρος: α) οι υποχρεωτικές εισφορές στο κράτος, β) το σύνολο των χρημάτων που συγκεντρώνονται από την είσπραξη των φόρων

δασμολόγιο: α) ο πίνακας που αναγράφονται οι δασμοί που επιβάλλονται στα προϊόντα β) το σύστημα και οι διατάξεις βάσει των οποίων γίνεται η δασμολόγηση.

Η *ομωνυμία* και η *πολυσημία* είναι δύο πολύ συνηθισμένες μορφές στην ειδική γλώσσα. Στην ομωνυμία διαφορετικές σημασίες οφείλονται σε διαφορετικές ετυμολογικές ρίζες, ενώ στην πολυσημία η ετυμολογική ρίζα είναι η ίδια και υπάρχουν διαφορετικές ποικιλίες πολύσημων λέξεων. Έτσι ενώ στα ομώνυμα η ίδια μορφή προκύπτει συμπτωματικά, στα πολύσημα η ίδια μορφή προκύπτει ιστορικά και κατ' επέκταση οι σημασίες αυτής της μορφής συσχετίζονται. Βέβαια η ετυμολογική έρευνα δεν καταλήγει πάντοτε στα ίδια αποτελέσματα, οπότε τα όρια μεταξύ ομωνυμίας και πολυσημίας δεν είναι πάντα σαφή. Αυτό που επιλύει το πρόβλημα της σημασιολογικής ασάφειας των ομώνυμων και των πολυσημων είναι τα συμφραζόμενα και οι συνθήκες επικοινωνίας. Εδώ θα θεωρήσουμε ως ενιαία κατηγορία τους ομώνυμους – πολυσημους όρους.

Όταν ένα σημαϊνόμενο χαρακτηρίζεται από περισσότερα του ενός σημαϊνοντος, ενδογλωσσικά μιλάμε για *συνωνυμία*. Το φαινόμενο της συνωνυμίας οφείλεται κυρίως στη δημιουργία των όρων από παράλληλες ειδικότητες και της ενασχόλησης με αυτούς περισσότερων του ενός επιστημονικών κλάδων ή του ίδιου κλάδου αλλά διαφορετικής

θεωρητικής σχολής. Μία ακόμα αιτία είναι η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των επιστημόνων και παραγόντων, όπως η γεωγραφική απόσταση και το ότι οι επιστήμονες της ίδιας ειδικότητας περιγράφουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες ένα πολύπλοκο φυσικό φαινόμενο που τους απασχολεί (Παριανού 2004: 357 κ.ε.).

Σύμφωνα με τους Arnzt/Picht (1982: 121) και Παριανού (2004: 354) η απόλυτη συνωνυμία είναι εξαιρετικά σπάνια, οπότε αναφερόμαστε συνήθως σε μερική συνωνυμία κατά την οποία υπάρχει υποκαταστασιμότητα σε ορισμένα γλωσσικά περιβάλλοντα. Συχνά συναντούμε πλήθος όρων που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ο ένας έναντι του άλλου: *ρευστοποίηση* αντί *εκκαθάριση*, *πτώχευση* αντί *χρεοκοπία*, *δανειοληπτική* αντί *πιστοληπτική ικανότητα*, *ιδιωτικοποίηση* αντί *αποκρατικοποίηση*, *θέση εργασίας* αντί *θέση απασχόλησης*. Άλλες πάλι φορές οι συνώνυμοι όροι γράφονται με λατινικούς χαρακτήρες: *δικαιόχρηση* αντί *franchising*, *βαρύ χαρτί* αντί *blue chip*, *εταιρεία συμμετοχών* αντί *εταιρεία holding*, *αντιστάθμιση κινδύνου* αντί *hedging*.

Προβλήματα *ασάφειας* όρων μπορούν να προκύψουν όμως όχι μόνο σε σημασιολογικό, αλλά και σε μορφοσυντακτικό και συντακτικό επίπεδο³. *Μορφοσυντακτική ασάφεια* έχουμε όταν μια λέξη μπορεί να ερμηνευθεί με περισσότερους από ένα τρόπους (ως ουσιαστικό, ως επίθετο ή επίρρημα κλπ.). Π.χ. *ασφαλιστικό πρόγραμμα* (επιθ.) / *το ασφαλιστικό* (ουσ.), *διαθέσιμα* (ουσ.) / *διαθέσιμο κεφάλαιο* (επιθ.), *υψηλό ημέρας* (ουσ.) / *υψηλό κόστος* (επίθ.) και αντίστοιχα στην Αγγλική: *base* (ουσ.)/ *base rate* (επιθ.), *bank* (ουσ.)/ *bank loan* (επιθ.), *capital* (ουσ.)/ *capital loss* (επιθ.).

Συντακτική ασάφεια έχουμε σε περιπτώσεις όπου είναι δύσκολο να διαχωριστεί ο προσδιορισμός από το προσδιοριζόμενο ή να εντοπιστεί το προσδιοριζόμενο σε έναν πολυσυλλεκτικό όρο που αποτελείται π.χ. από πολλά ουσιαστικά. Τέτοιου είδους ασάφεια προκαλείται κυρίως κατά τη μετάφραση όρων της Αγγλικής. Στην αγγλική γλώσσα συνηθίζεται ένα ουσιαστικό να προσδιορίζει ένα άλλο, όμως όταν αυτό συμβαίνει στην ελληνική το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό βρίσκεται σε γενική πτώση. Έτσι, όροι, όπως *τιμή στόχος* / *τιμή στόχος απόκτησης*, *εταιρεία πρότυπο* / *εταιρεία πρότυπο διαφάνειας* ξενίζουν τον Έλληνα αναγνώστη και ενδέχεται να προκαλέσουν κάποια σύγχυση.

Μία ακόμη παράμετρος που ενδέχεται να δυσχεράνει το μεταφραστικό είναι η *ποικιλότητα* που παρουσιάζεται, όταν μια έννοια εκφράζεται με παραλλαγές του ίδιου όρου.

Η *μορφολογική ποικιλότητα* οφείλεται σε χρήση καταλήξεων, άλλοτε γραμματικών και άλλοτε παραγωγικών. Π.χ. *φορολογικό βάρος* / *φορολογικά βάρη*, *ομαδική απόλυση* / *ομαδικές απολύσεις*, *βιβλιάριο τραπεζής* / *τραπεζικό βιβλιάριο*, *αγροτικός συνεταιρισμός* / *συνεταιρισμός αγροτών*, *αγορά εξωτερικού* / *εξωτερική αγορά*.

Η *συντακτική ποικιλότητα* μπορεί να προέρχεται από παρεμβολή προσδιορισμού ή από ανάπτυξη και αντιμετάθεση προσδιορισμού. π.χ. *κοινή μετοχή* / *κοινή ονομαστική μετοχή*, *έξοδα δανείου* / *έξοδα χορήγησης δανείου*, *χρηματιστήριο αξιών* / *χρηματιστήριο κινητών αξιών*, *τραπεζικό δάνειο* / *δάνειο από τράπεζα*, *οικονομική βάση* / *βάση της οικονομίας*, *μετοχοδάνειο* / *δάνειο για την αγορά μετοχών*.

Πέρα από αυτές τις κατηγορίες και τους συνδυασμούς τους μπορεί να εμφανίζονται παραλλαγές όρων λόγω *ορθογραφικών διαφοροποιήσεων*, όπως διαφοροποίηση στον τονισμό, παλαιότερη και νεότερη ορθογραφία ή χρήση παύλας. Έτσι συναντούμε τα: *ζημία* / *ζημιά*, τα *tax-exempt*, *winding-up*, *tax-free*, *duty-free*, *anti-dumping* με ή χωρίς

³ Βλ. Ανανάδου/Ζερβάνου (2004: 286κ.ε.) για τα προβλήματα ασάφειας και ποικιλότητας στο χώρο της αυτόματης αναγνώρισης όρων

παύλα, χρεοκοπία / χρεωκοπία, χρεόγραφο / χρεώγραφο, εταιρία / εταιρεία, labor / labour.

Χαρακτηριστικά είδη παραλλαγών της ανεπτυγμένης μορφής ενός όρου είναι επίσης τα ακρώνυμα και οι συντετμημένες εκδοχές του, π.χ. *EKT* (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα), *ΠΟΕ* (Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου), ακόμα και με λατινικούς χαρακτήρες: *EBIT* (κέρδη προ φόρων και τόκων), *P/E* (λόγος τιμής προς κέρδη).

6. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η σημασιολογική ασάφεια αποτελεί το πιο δύσκολο μεταφραστικό πρόβλημα και οφείλεται στα φαινόμενα, τα οποία αναλύθηκαν προηγουμένως. Μία από τις κύριες διαπιστώσεις από τη μέχρι τώρα έρευνά μας είναι ότι πολλά συντάγματα που βρίσκονται σε συχνή χρήση είτε δεν καταγράφονται στα λεξικά, είτε απλώς παρατίθενται, χωρίς όμως να δίνεται ο ορισμός τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα: *αγροτική μεταρρύθμιση, βιβλιάριο επιταγών, βιομηχανική δραστηριότητα, βιομηχανική εφαρμογή, οικογενειακές δαπάνες, εγχώρια αγορά, ηγετική επιχείρηση, καταναλωτικό δάνειο, λειτουργικό κέρδος, μετοχικό μερίδιο, περιφερειακή βοήθεια* κ.α. Θα ήταν συνεπώς χρήσιμο να γίνουν προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση, οι οποίες θα συνέβαλαν κατά μεγάλο μέρος στην άρση της σημασιολογικής ασάφειας και στην καλύτερη εναρμόνιση της διεθνοποιημένης ορολογίας, με αποτέλεσμα την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των ειδικών ενός κλάδου.

7. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ανανιάδου Σ., Ζερβάνου Κ. (2004). «Αναγνώριση όρων σε υπολογιστικά συστήματα: προβλήματα και μέθοδοι» στο *Ελληνική ορολογία: έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα: Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, εκδόσεις Καστανιώτη, 283-312.
- Arnzt R., Picht H. (1982). *Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologiearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York.
- Βαλεοντής Κ. (1988). *Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.
- Γούναρη Ρ. (1999). «Θησαυρός ελληνικής εκπαιδευτικής ορολογίας» στο *Ελληνική γλώσσα και ορολογία: Ανακοινώσεις 2^{ου} συνεδρίου*. Αθήνα: 1999, 189-198.
- Fluck H.R. (1991). *Fachsprachen: Einführung und Bibliographie*. Tübingen: Francke Verlag.
- Gläser R. (1998). «Fachsprachen und Funktionalstile Art. 16» in (eds) Hoffmann L., Kalverkämper H., Wiegand H.E. *HSK – Fachsprachen – Languages for Specific Purposes*. Berlin: de Gruyter, 1^{ος} τόμος, 199-208.
- Horst S. (1996). *Wortbildung in der deutschen Wirtschaftskommunikation*. Διδακτορική διατριβή, πανεπιστήμιο Düsseldorf.
- Καλτσογιάννου Μ., Ευθυμίου Ε. (2004). «Θεωρία, μέθοδοι και πρακτικές της ορολογίας» στο *Ελληνική ορολογία: έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα: Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, εκδόσεις Καστανιώτη, 25-60.
- Παριανού Α., Κελάνδριας Π. (1999). «Τεχνικές και διδακτική της μετάφρασης ειδικών κειμένων» στο *Ελληνική γλώσσα και ορολογία: Ανακοινώσεις 2^{ου} συνεδρίου*. Αθήνα: 1999, 263-271.
- Παριανού Α. (2004). «Διαπολιτισμική ειδική επικοινωνία» στην *Επιστημονική επετηρίδα 1999-2003*. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας, 299-424.
- Pohosyan A. (2005). *Übersetzungsprobleme in der Wirtschaftskommunikation: untersucht an Übersetzungen aus dem Russischen und Ukrainischen ins Deutsche*. Διδακτορική διατριβή, πανεπιστήμιο Darmstadt.
- Rey A. (1995). *Essays on Terminology*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Scholtes-Schmid G. (1986). «Die Beschreibung von Wirtschaftssprachen» in *Special Language* 8, α.τ. 35-44.
- Stolze R. (1999). *Die Fachübersetzung: eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Wüster E. (1991). *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Bonn: Romanistischer Verl.
- Χαραλαμπίδης Χ. (1992). *Νεοελληνικός Λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα.

Χαραλαμπάκης Χ. (2003). «Προβλήματα ισοδυναμίας στη νεοελληνική επιστημονική ορολογία». 6^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, στο <http://www.uoc.gr/conferences/6thICGL/ebook/f/charalambakis.pdf>

8. Λεξικογραφικές αναφορές

Gabler Wirtschafts-Lexikon (2004). Wiesbaden: vollst. überarb. u. akt. 16 Aufl,

Κριαράς Ε. (2003). *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (2003). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Μπαμπινιώτης Γ. (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Τεγόπουλος-Φυτράκης (1990). *Ελληνικό λεξικό*. Αθήνα: Εκδόσεις Αρμονία, Δ' Έκδοση.

Ηλεκτρονικό αγγλικό λεξικό <http://www.onelook.com>.

Ηλεκτρονικό γερμανικό λεξικό <http://www.wissen.de>.